

OB DESETI OBLETNICI ŽUPANČIČEVE SMRTI

Juš Kozak

Deset let je minilo, odkar je umrl veliki umetnik, »ljudski pesnik« Oton Župančič. Te skromne spominske besede nimajo drugega namena kakor v teh časih, ko dan tako požrešno požira dan in leto leto, za hip ustaviti beg časa in prisluhniti v tihi grob.

Prenekaterim med nami sta še vedno pred očmi njegova sloka, lahko naprej nagnjena postava, visoko, izbočeno čelo nad koščenim obrazom, zgovornim zrcalom duhovnega doživljanja. Vedno globlje brazde je oralo življenje v ta obraz, na katerem so se živo, brez besed odražale vse skale človeškega čustvovanja, od otroškega veselja, nežne topline, mrke zamišljenosti do svete jeze, ko se je visoko usločila leva obrv nad prodirnim pogledom. Največ ur življenja je prebil pri knjigah, bodisi da jih je sam ustvarjal, jih prelistaval ali prevajal — po navadi zavil v oblake tobakovega dima. S posebno zbranostjo je jemal knjigo v roke, pomaknil očala na čelo in jo s široko odprtimi očmi pod sršočimi obrvi izpraševal, kaj mu imajo povedati besede. Tako so minevale ure in ure ob Shakespearu, Dickensu, Balzacu, Stendhalu, Molièru, Rostandu, Puškinu in tolikernih drugih vrhovih svetovne literature. Z imenom Oton še vedno zaživi njegova podoba v dnevnem življenju in ob svečanih dogodkih. Odmirajoči sodobniki pa jo ponese s seboj, da bo s časom zbledela in živela le v ustnem izročilu.

Trohnobo, neizbežno sojeno vsemu živemu, premagajo le dejanja, ki s prvobitno ustvarjalno močjo zajamejo in utelesijo v izvorni podobi smisel in usodo človeškega bivanja. Med taka dejanja, ki so rodila novo zavest, se uvrščajo tudi stvaritve Otona Župančiča.

Kaj govori ta grob sodobnemu človeku?

Usoda mu je naklonila sedemdeset let življenja, na zunaj brez pretresljivih obratov, v notranjosti toliko bolj bogatega doživetij in snovanja. Od mladosti, ko je kot plah študent pričel pisati prve verze, je

Govor na spominski slovesnosti v ljubljanskem dramskem gledališču 11. junija 1959.

do zadnje ure imel oster posluš za svojo rast in za dogajanja v svetu in narodu.

Se v zgodnjih letih zorenja si je zapisal: »Moja stvar je narediti iz sebe človeka, zdravega, krepkega telesa in duha, ki je dobre volje. To se pravi, ki je tako močan, da si upa bojevati boj, veseliti se, omagovati, trpeti, padati, vstajati, iskati resnico in skrivnosti, z umom in srcem, z mislijo in voljo, z vero in skepsom, z upom in strahom.«

Pravzaprav je tej maksimi ostal zvest do kraja. Vse njegove pesnitve so izpoved nenehnega izpopolnjevanja, veselja, vere, omagovanja, obupa in samozavesti, le obzorja se širijo.

Politično življenje na Slovenskem je na pragu dvajsetega stoletja teklo po izvoženih poteh strankarskih bojev. Mladine ni moglo razvneti. V gospodarskem razvoju je bila dežela zaostala in prevladujoča večina kmečkega prebivalstva se je oklepala konservativnih tradicij. V tem ozračju je pomenilo rojstvo »slovenske moderne« pomlad in preropenje. Nove izrazne oblike, nove misli in čustva so odprle dveri in okna, da je preprih vznemiril življenje. Drznost izpovedi, ki so jim očitali bohemstvo in dekadenco, je presenetila. Čutilo se je, da vro iz globin. Moderna je preskočila družbeni razvoj. Z revolucionarnim pogumom je razbila stare oblike; v drznih podobah je umetnik izpovedoval svoja čustva. Z boječimi ostmi je napadal filistra, ki se ni drznil sam sebi priznati praznoto in duhovno lenobo. V teh igrih verzih, ki niso mogli prikriti vpliva tujih vzorov, se je razgalilo človeško srce z vso iskrenostjo. Svobodni verz je napovedal umetnikovo sprostitev od vseh družabnih ozirov in dogem, ritem je izžareval mladostni zagon. Stari ideali so se osmešili, nova lepota besede je omrežila srca, ki so zaslutila bliskavice. Umetniško snovanje modernistov je postalo politično dejanje, naperjeno proti lažnim idealom, konservativnemu dogmatizmu in zakrinkani morali. Nova umetnost je bila bojovita izpoved svobodnega duha.

V žarišču je stal umetnik. Njegova usoda v družbi je bila usoda vseh idealistov, vseh duš, ki so hlepele po lepoti in soncu ter so prevarane v hrepenenju omagovale.

Zupančič se je zgodaj odvrnil od boheme in zatohlih sanj. Njegovo srce je spoznalo resničnost, da v življenju zmagujeta le zdravje in odločna moč. Bil je veder človek, ki je preziral malodušnost, omahovanje in zakrknjeno bolestnost. Njegova maksima mu je narekovala, raje obležati zdrobljen kakor kloniti pred življenjskimi udarci in se predajati obupu. Človek mora priti do svoje podobe.

Od kod ta vedri in nasmejani pogled na svet? Že v časih prvih blodenj in življenjskih tavanj se oglašala upor proti malodušju in pesimizmu. V umetnikovih prsih nista ugasnila vkljub težki življenjski

borbi otroška vera in veselje, ki jima je življenje še pravljica čudovitosti in lepote. Njegove prve pesmi so zapete otroškemu srcu in poslej se zopet in zopet vrača k otroku, ki mu poje z iskreno ljubeznijo, dokler se njegova pesem ne povzpne na vrh in ne doseže v »Cicibanu« doslej še vedno vzor izvirne in izrazne vsebinske lepote. Tudi v teh pesmih, zapetih mladim srcem, ne hodi po starih stezah. V novih podobah, melodičnih ritmih odkriva otroku lepote in čare narave, pripoveduje mu šegave prigode in tolaži njegov jok z vedrim smehom in igrivo šalo. Le vedra duša, ki ji je bila radost življenjska vsebina, je ustvarjala te sončne pesmi, v katerih je Župančič dosegel popolnost. Spominjam se, kako je užival in se bahal kakor otrok, da se še vedno — bilo je po petdesetletnici — odžene z mesta in skoči na mizo.

Z zavestno voljo in pogumom se je izvil Župančič iz objema bolesti in samote.

*In šla sva, kjer je luč pregnala mrak,
in bil je množic valujoči šum,
in kot je samosvoj bil njen korak,
spoznal sem jo — ime ji je Pogum.*

Njegova pesem slavi zdaj zdravje in moč, kajti srce sluti usodne viharje. Kakor ptič Samoživ se pne v višine k daljnim obzorjem. Hrepenenje mu žge drob, razjeda mu možgane. Že sodobniki, ki so jih sicer omamljale lepota besede, ritmične melodije in drznost izvirnih podob, so priznavali, da so jim nekatere pesmi manj umljive. Bile so res visoke pesmi, ki so izpovedovale človekovo hrepenenje po spoznanju usode sredi kozmičnih obzorij. Kakor da ne živi več na zemlji, se z višin ozira v prepade, daljine, meri čas in se vprašuje duh.

*..... kje mi je mejnik?
Kje so prepadi, da nisem pogreznil se vanje;
Kje so višine, da nisem povzpел se nanje.
V katere pustinje še niso prodrli mi glasi?*

In duh si odgovarja.

*Zdaj srce v sredini, zdaj bodi krepko!
Rodilo si ritem skrivnostne zavesti,
v čist soj presojilo mrakove bolesti*

Župančičeva miselna lirika je premaknila tečaje v slovenski poeziji in je po izrazni globini in lepoti lahko tekmovala v časovnih merilih z umetninami svetovnih mojstrov besede.

Srečal sem ga ob Bohinjskem jezeru, ko se je vračal s Triglava, na katerega se je povzpел prvič v življenju, nekaj let pred šestdesetletnico.

Z žarečim obrazom mi je zaklical, da je videl na vrhu »glorijo«. Nepredvideno naključje je razpelo na vrhu Triglava okoli njega »glorijo«, kakor jo je večkrat zagledal v svojih samotnih, duhovnih višinah.

Pesnik se iz višin vrača k svoji materi: Domovini. Njena usoda mu je pekoča bolečina, ki se mu v srcu več ne umiri. Usoda tega milijona mu ni več samo nacionalni, socialni, razraste se mu v občečloveški problem. Sele v vseljudskem uporu proti fašizmu, v narodnoosvobodilni vojni in socialni revoluciji, ki ju je z neslutnim pogumom izvojevala revolucionarna mladina, je pesnik doživel, da »Vseh živih dan« ni ostal le poetov sen. V najtežjih dneh, ko so razudili slovensko zemljo, mu je pesem oživela s prvobitno močjo. Čeprav ga je bolezen že pritiskala k tлом, je z zanosno besedo pozdravil prvo vlado ljudske oblasti, ki mu je podelila častni naslov: ljudski pesnik.

Kaj govori ta grob sodobnemu pisatelju?

Zupančič se je zavedal, da sta oblika in vsebina eno. Morda je njegova najpečja mojstrovina njegov jezik. To pero je bilo lok, ki je strunam slovenske besede izdabil ritmične melodije, ki jim ni primere v slovenski poeziji. Kakšno izrazno plastiko mu ustvarja beseda, mi priča na primer med drugimi »Zimska idila«, pesem v dneh okupacije.

Zleb curlja zaspano, zdaj zdaj bo vkodan,
razsušena lesa škriplje noč in dan,
v mukanje živine lačno lesa škriplje,
v koči siva mamka s prsti v prazno tiplje:

Star bran na vereji prerokuje v mrak;
trepnil je s perotmi in odločil: »Vrag!«

Z ostrim in tenkim posluhom za ljudsko besedo mu je bil dan tudi dar, da je sproti ustvarjal nove izraze, zajete pri viru ljudske besede. Nad slovenskim jezikom, ki mu je brez puritanske ozkosrčnosti položil tudi kot prevajalec temelje širokih izraznih možnosti, je kot upravnik zavoda za kulturo slovenskega jezika pri Akademiji znanosti in umetnosti bedel do kraja. Šestinsitridesetega leta je opozarjal izobrazence, da »tudi jezikovna oblast izhaja od spodaj iz ljudstva...« Kakor bi na prvi pogled sodili, da so mu pesmi kar vrele iz globin, odkrivajo že sedaj izhajajoča Zbrana dela, kako so se pogosto iz prvotnih zapiskov počasi porajale in oblikovale, da bi dosegle izrazno popolnost. Pesnik je ob vsaki novi izdaji še vedno in vedno izpreminjal posamezne verze in po pričevanju sodobnikov ni zavračal nasvetov. Ko se je pripravljal, da prepesni v slovenski jezik Shakespeara, ki mu je — mislim, poleg Prešerna — izkazoval najgloblje spoštovanje, je vzel na poletni oddih na Bled s seboj Pleteršnika in ga prebiral kakor roman.

Kakor si je bil vedno svest svoje pesniške veličine, včasih celo oblastno samozavesten, tako se je pogrezal pogosto v mračne dvome nad svojim ustvarjanjem. Že v mladih letih ga grizejo dvomi, ali je sploh umetnik ali ni?

Neko popoldne me je zanesla pot v bivšo Akademsko založbo, v kateri so izhajala njegova dela. Sedi pri mizi in prelistava prve odtise četrtega zvezka z njegovo prozo. Odzdravi in molči. Koščeni prsti obračajo liste, očala pomika na čelo in molči. Ne zanimajo ga ljudje, ki se motajo okoli mize, on molči in obrača liste. Nenadoma vstane in se s prisiljenim nasmeškom poslovi. Spremljam ga. Precej časa molčiva, nakar pade prva beseda: »Bi stopila h Kolovratu?« — »Bi.« — »Ne, jaz ne znam pisati proze,« se mu izvije. Kaj naj bi mu odgovoril? Nobeno prigovarjanje mu ne bi pregnalo s čela mraku. Šele ob čaši vina se mu obraz razjasni, zaupanje se vrača, in tisti večer mi izroči pesem »Obup«. Kdor se je usmeril k visokim ciljem, ga vodi pot vedno ob prepadih. Zupančič jih je poznal in je bil sam sebi najstrožji kritik.

Rojstvo moderne je bila afirmacija umetnikove svobodne ustvarjalnosti.

»Kdor ustvarja, moj dragi, ta govori iz viharja,
z nameni, z moralo in srečo se nič ne ukvarja.
on trga in lomi in reže in gnete snovi —
kaj to če kdaj med prsti mu kaj zaječi!«

Zupančičeva programatična izpoved je zajela bistveno nujnost umetnikovega ustvarjanja. Vzkipela je iz zavestne odgovornosti pred narodom in človeštvom.

Naj se pomudim še nekaj trenutkov ob grobu. Temne sence so padle po desetih letih nanj. Strastne prijateljeve besede obtožujejo mrtvega pesnika nizkotne sovražnosti, vetrnjaštva in ošabne, strupene maščevalnosti. Če primerjamo z njimi besede, ki jih je nekoč zapisalo isto pero ob izidu »Samogovorov«, da se »tako nesramno in ostudno še ni nikdar izkazala naša javnost kakor pri tej najlepši knjigi slovenski« in da so bile vse druge okoliščine »nedolžnejše kakor naše literarno barbarstvo«, se zdrznemo, kam lahko zabrede pristranska strastnost. Zupančič je bil človek iz celega, ki se je pred svetom izpovedoval svojih strasti in bolečin, ljubezni in sovraštva. Bil je človek globokih doživetij in nasprotij. Kdor posega vanje, bi mu ne smela roka sovražno drhteti. Sence, ki so padle na njegov grob, ostanejo tragika naših dni in tragika obtožitelja.

Zupančičevo življenje je rodilo umetnine, ki so nam in človeštvu ustvarile novo zavest izrazne moči besede in življenjske vsebine.

Oj kritik moj, bodi vesel,
 da si mi v spanju glavo snel,
 mi gledal jezik, tipal zob,
 odprl me, mi obračal drob.
 Da sem se pa med tem prebudil,
 ti bi se bil lepo začudil
 da imam kot Musa srca tri,
 in kadar eno mi zaspi,
 po dveh še polje vroča kri
 mi za ljubezen in za srd,
 in da ves ranjen in potrht
 sem kos, da bi se kvišku vzpel,
 in le jaz tebi glavo snel,
 zato, ker mi je dan ukaz,
 da sodbo jaz delim pri nas...

*

Kako je majhna naša domovina!
 Kako brez nje velika bolečina!

27. 5. 1945

*

Postava taka nam je danes dana:
 vsak stih zamah in vsaka rima rana.

*

Bij plat zvonà
 zabobnaj buno,
 zatrobi do nebá —
 pes laja v luno.
 Kje je moj um?
 Moj dom je zgorel —
 Pogum, pogum,
 duh, bodi orel!
 Ubogo pišče
 sred razvalin
 kaj čivka, kaj išče?
 O, mati, sin —

Luč je ugasnila,
zadremal sem — in se zasanjal
tedaj mi nasiloma odpre oči požar
domače hiše
in v njega svitu
vidim može v odporu,
ženske v obupu
otroke v joku begaje sem in tja,
da mraka preplašene perotnice
visoko vzplapolavajo
in sebe s krili:
kakor golob
obletavam požar.
in hkrati človek
kričim, rešujem,
bodrim in pojem,
gasim, blaznim
dokler s hišo domačo
ne zgorim.

*

Od te sramote naše ves bolan
na polje stopim in v gorenjsko stran
oči obrnem: v zarji se Triglav,
monštranca zlata, dvignjena visoko
nad rame in teme naše deželé,
kot drugo sonce je zalesketal;
v molitvi nemi sklonim se globoko
in se zavem: po božje ga časte
kot jaz še tisoči — in spet sem zdrav.

*

Nekoč se bodo zdele bolečine
današnje samim nam izmišljotine,
kot da bi zopet na zapečku ded
razkladal vnukom zgodbe davnih let:
»Tedaj bojazen segla je v družino,
katero dete pojde v desetino...«
V prazno so nam iztezale se roke,
ko smo iskali stariši otroke

in ko oblegale so goste gneče
sodišče in vojašnice in ječe;
tam v mraz bili so pahnjeni in smrad,
do golih jih kosti je glodal glad,
sleherni zvok, iz dragih ust ujet
od daleč skozi mreže, bil je svet,
zamah z rokó skrivnostno razodetje.
vsak pogled blaženo dveh duš objetje...
Misel se drzna je zaganjala
v nebo, pa spet nad brezno sklanjala.
Samota, mrak, zatohlost, vlažni zidi,
brez spanja noč, dan z blaznimi prividi.
Talstvo! Uši! Gonars! Rab! Gnila slama.
Ogrodja, Lipari, Gramozna jama!
O hudi čas! Že komaj smo verjeli,
da res iz vaših rok smo hčer prejeli,
Dok, in da smemo biti spet veseli...
Zdaj pa za god in na bodočnost vašo
glejte to polno in že prazno čašo!

*

Tebi pišem, ki te ni še nikjer,
samo v hrepenju dveh.
Tebi, ki nočeš od mene nič, ki
hočeš od mene vse, kar ti dam.
Ki hočeš resnico o srcu današnjem,
veselem, otožnem.

o

in tako od vseh zapuščenem!
Ta svet,
ki zanj sem toliko trpel,
ki zanj bi bil šel v bridko smrt,
in sem ga v sanjah gradil,
ki sem ga čakal bolan
in sem ga naposled dočakal,
in me hoče imeti, da mu pomagam --
kako je lep, a kako je trd!

Dragi Ivan!

Dunaj 4. 1. 98.

Srčna Ti hvala na iskrenem listu! Ko sem ga prečital, bil sem vesel vsega: ker si mi pisal, kar si mi pisal, Tebe, sebe in celega sveta.

Oprosti le, da Ti nisem tako dolgo odgovoril. Vsak dan sem si očital in očital veliko brezbriznost, sedel pa le nisem in pisal. Pridi le res kmalu sam, da nama ne bode treba samo pismeno občevati. Res sem bil že obupal, da prideš; a ko Te vidim tako nepotrtega, krepkega, polnega zaupanja v bodočnost, sem uverjen, da prideš. In to je prav. Vsi drugi smo kimovci, katere potlači vsaka malenkost — Ti si v tem oziru srečen.

Jaz sem še sedaj v pisarni. To je vrag. Mislil sem, da se do novega leta vse kako preobrne in da bodem lahko živel na svojo roko, toda ne gre. Od »Radogoja« ne le da nisem dobil nikake podpore — še založil mi je spričevala nadinženir Žužek; dobil sem jih šele pred kakim mesecem — ko jih skoro več ne rabim. Moral sem plačati šolnino — Vadnalu sem jo še dolžan. Drugod ne dobim podpore. Ako ne dobim štipendije, naj vzame vse študije hudič, ako si more ž njimi kaj okoristiti, ako ne, naj pusti. Sile ne bi rad delal nikomur. Ne veš, kaka mora je zame ta pisarna. Po šest ur sedeti — in to delo: duševno-mehanično; takrat spi v tebi vse, kar je boljšega višjega; ti si stroj. In predno se otreseš te otrplosti. Jaz čutim v sebi moč, veselje do življenja in do dela, jaz sem ves drugi človek, nego sem bil lani. Lani si se bal za-me — vem — in opravičeno, da bodem zaspal in zgnjil v brezdelni letargiji. Tudi jaz sem se bal — a sedaj sem se izmotal iz onega neznosnega dušnega stanja, ki me je morilo lani, vzlasti prvi tečaj. Letos o božiču se mi je malo zasvetilo v lanski mrak. Bil sem na sveti večer pri stricu — zabaval sem se — no, kolikor se da pri stricu, ki je čisto drugih nazorov, kot sem jaz. Česar sem se bal, se je zgodilo: za drugi dan me povabi na kosilo. Dobro. A potem na izprehod. V Schönbrunn in še kake pol ure naprej. Komaj sva prestopila prag, jelo mi je stiskati možgane nekaj mrzlega, težkega — ledeno-mrzela železen obroč, ki se počasi, prav počasi oži in zmanjšuje; pred očmi pa plava pištola, blizu, prav blizu in se ti ponuja... Ob nobenem človeku ne trpim toliko, kot ob njem — zakaj, tega ne vem. Vesel sem, da ne stanujem pri njem... Ta božič torej sem našel vzrok oni lanski potrnosti. Ona je moj stric, dobrotnik, ima me rad, jaz njega tudi — — o vrag, o vrag!

Vkljub vsemu temu pa bi službo pustil, da nimam dolgov, da imam kaj obleke in da ne žive doma v skrajnem siromaštvu. Dosti

jim sicer ne morem pomagati, a vsaj nekoliko bi jim rad pokazal svojo ljubezen do njih.

Toda Tebe zanimajo druge stvari. Literarne novice! V zadregi sem. Takoj, ko sem prejel Tvoje pismo, jel sem štefnjati po predalih spomina — našel sem jih skoro prazne. Samemu sebi sem se začudil: saj sem vendar vedno čital »Zeit«, »Neue Revue«, »Wiener Rundschau« (krasen list — ne vem ali je lani že izhajal ali ne, Verčon mi je rekel, da ne bode več izhajal — kakor je čital nekje). Moraš se torej zadovoljiti z nekaterimi drobci iz najnovejšega časa.

Ver sacrum!

Ta lepak me je vznemirjal kakih štirinajst dnij, in vsakega, ki ga je videl in videti ga je moral vsak Dunajčan, seveda ne-slepec. Pred par dnevi pa je bil prelepljen srednji venec z listom, na katerem stoji nekaj temu podobnega: Ver sacrum — Organ der »Vereinigung der bildender Künstler Österreichs« in: Litterarische Beiräthe: Hermann Bahr und Max Burckhard (da je odstopil od ravnateljstva dvornega gledališča, Ti je najbrž znano iz političnih časnikov). Lista še nisem videl, čakam ga z veliko nestrpnostjo.

Pri »Josephini« — »ein Spiel v. Herm. Bahr« — sem bil. Amusantna igra, čeprav nič posebnega. Napoleon je tukaj res že karikatura — v nekaterih prizorih. No — Bahr je ravno to hotel, in če se postaviš na njegovo stališče, je svoj namen dosegel. Neumno se mi zdi v »Preši« naštevanje zgodovinskih momentov iz Napoleonove ljubezni do »Josephine«, katere je Bahr izpustil. Kaj nas briga to, česar ni tu. Poglejmo rajši, kako je napravil to, kar nam je podal. Tako motri in ocenjuje Bahr dela drugih in tako bi morali ocenjevati in soditi njega.

Da je Napoleona potegnil popolnoma v vsakdanjost, očitajo tudi Vereščagin. Bil sem pri njegovi razstavi. Hladen je ta Rus, jako hladen. Njegova narava je res narava prava, kakor jo vidimo in — nič več. Kadar spopolnijo fotografski aparat tako, da bode zaznamoval vsako barvo, vse nijanse, kot jih vzprejema — imeli bodo ljudje polno takih slik. Pri vsej realnosti in resnicoljubnosti ima vsak umotvor nekaj, česar nima narava sama na sebi — ali pa morda ima, samo da tistega vsak ne vidi. In baš to drugo se mi zdi pravo: umetnik vidi stvari jasnejše, popolnejše in resničnejše, kot navadni človek; vidi jih morda čisto drugače, kot navadni človek. Narodnemu pesniku je gora vedno »zelena gora«, Pojdi pa in glej in videl bodeš večkrat vse druge barve, kot zeleno, da zelene skoro nikdar ne. In če bi gore kdo imenoval na primer »sinje«, bi se mu smejali — vsaj pri nas. Ali

bi pa dopovedal kedaj kmečkemu malarju križevih potov, da gora ni vedno zelena — razven če mu je zmanjkalo v lončku zelene barve?

Vereščagina imenujejo sicer slovanski listi »modernega«, toda meni se zdi, da so vzbujali senzacijo samo predmeti, ne pa izpeljave njegovih slik. V tem je res originalen, v koncepciji. On zgrabi kak predmet od čisto druge strani, kot si pričakoval — v tem je velik. Zdi se mi večji v tem, kar negira, kot v tem, kar izvrši. Boj proti tradiciji je njegovo geslo — no in dobro je tudi to. On išče, drugi bo našel (morda Rjepin). On je tudi pisatelj. V »Mladosti« je nekaj njegovega. Danes sem jo videl — krasna. Hvala bogu, da smo dobili list, v katerem se bomo lahko oglašali prosto in krepko, neomejeni od raznih ozirov. Saj si jo menda tudi Ti že dobil? Nekaj je notri od Catulla Mendesa, od nekega modernega Madžarja tudi, nekaj od Vereščagina, Vidic piše o novejšem slov. slovstvu, kjer dobro okrca Pavlino. Dve hrvaški pesmici sta tudi jako lepi. Vnanjščina uredbe je posneta po »Wiener Rundschau«. Razpisana je nagrada za novelo — dolgo pet stranij (tiskanih) — 50 gl. Piši in pridi potem na Dunaj.

Jako sem radoveden, kak bo letošnji »Zvon« in kaj bo v njem. Ali ima Bežek kaj Tvojega? Proze mu mora grozno manjkati: Muren mi piše, da je vzprejeta njegova novelica in Bežek hruli mene za pripovedno prozo.

Kako sem prišel jaz med pesnike, kot so Medved, Hribar, Gangl, si lahko misliš. Rabil sem denarja, poslal nekaj Lampetu in ga nahrulil za 20 gl. Ker sem mu za 20 gl. premalo poslal, sem mu obljubil še kaj poslati — on pa porabi hitro priliko: »Zvesti nam ostanejo...« Po isti pravici bi bil tiskal Tebe tam, ker si mu nekaj dal. Plača pa mož dobro — če se ga le dobro nahruli. Ko mu bodem prihodnjič pisal, razjasnim mu vse natanko kake misli imam o literaturi in kateri možje so mi vzorniki.

Jaz in Verčon bova naročila iz Trsta več del d'Annunzijevih. On zna italijansko dobro, ker je študiral osmo šolo v Trstu. Pravi, da se dobe v nekaki izdaji po 12 kr. To je nekaj vredno! Ali imaš Ti še Verlainea in Baudelaireja? Ako ne misliš še kmalu priti, pošlji ju meni, ako hočeš na posodo, ali pa na prodaj.

Polnoči je že; zaspan sem. Dalje jutri zvečer.

5. I. 98.

Baš sedaj sem bil z Dergancem skupaj. Zadnjič sem ga imenoval med onimi, ki nekaj razumejo, tudi njega. Danes tega ne morem reči. On sodi o umetnosti, kakor vsak trgovec; on ne pozna individualnosti, duše; zamuje vsako posebnost kakega umetnika in jo imenuje bizar-

nost ter »Originalitätssucht«. Baš predno sem prišel z njim skup, sem prečital v »Mladosti« članek o Vereščagu in videl, da je mnogo mojih misli rekel bi iz moje glave prepisanih. Celó o fotografiji, o kateri sem Ti sinoči pisal, je notri. Ko sem isto opomnil Dergancu, rekel je, da bode sploh fotografija nadomeščala umetnost, ko se spolni — da se potem ne bode noben slikar več trudil dolgo let nad jedno sliko — ampak samo fotografiral. Pokrajine ima tako v naravi — za žaner ali za zgodovinske slike pa bode sestavljal skupine in jih fotografiral. In to bode izpodrinilo vse slikarstvo — kajti namen slikarstva je, popolnoma, do pičice nam predočiti to, kar vidimo...

Rekel mi je, da sem jaz vedno pijan. To me je veselilo, kakor Tebe sodbe Tvojih kritikov.

Tukaj pa je Kraigher, fin dečko, ki piše krasno prozo. Vesel ga bodeš, ko ga spoznaš, kakor sem ga vesel jaz. Poslal je nekaj v »Narod« pod imenom »Jamec«, ki je sprejeto, kakor smo čitali v zadnji listnici. In v njem ni niti malo filistra — bodeš videl!

»Zvon« in »Dom in Svet« sem videl tudi danes. Zvonova oblika mi ugaja, vzlasti vinjeta nad uvodno povestjo je krasna. Ellerjeva pesnica bi bila jako ljubka, da je — razven v zadnjem verzu — oblika bolj okretna, »Izmail« me je razkačil. Poslal sem ga v sili — a pod drugim imenom, ta prokleti Lampe pa zapiše Gojko — čisto samovoljno. Sicer je pa kljub vsem tiskovnim in drugim hibam boljša kot vse Medvedove, a to je slaba tolažba.

Tu ti pošiljam nekaj pesnij, katere sem naredil tu. Prosim Te, povej mi o njih svoje mnenje. Jaz sam mislim, da sem nekoliko napredoval. — »Velikonočne sonete« (v drugi številki »Mladosti« izidejo) smatram za najboljše, kar sem sploh kedaj zložil. Situacija je čisto resnična — vse je bilo ravno tako. Poleg njih mi ugaja najbolj »Vihar«. Za »Pepico« mi je sploh žal, da sem Ti jo napisal, no imej jo. »Ob prenosu itd...« ima vse polno slabostij, a nekoliko mi le ugaja, vsaj ni taka, kot so druge prigodnice. Tak črn pojem o Rusiji sem dobil iz Brandesove knjige »Aus dem Reiche des Absolutismus«. Očitalo se mi je namreč, da je prečrn — a jaz mislim narobe. Vladni sistem ni ruski narod in ta je krepak in silen.

Med Rusi je Čehov najbolj moderen. Skoro vsak list je prinesel kaj od njega ali o njem. V »Zeit« je bil kratek, a precej dober članek o njem. Karakterizuje ga nekako tako: on piše popolnoma objektivno — vse njegove osebe so mu objekti, za katere se samo zanima, a ne vnema. On jih riše take, kot jih je videl, ne da bi kazal kje svojo simpatijo ali antipatijo. V tem, pravi dotični članek, je Čehova moč in njegova slaba stran.

Med Nemci je izdal svoje poezije Levetzov, katere hvalijo vsi listi, katerih pa jaz nisem čital. Zložene so v prostih ritmih — mislim vse. Hvalijo — Björnson — tudi Mio Holm: »Mutterlieder«. Knjigo sem videl v izložbi — vnanjščina je krasna. Dve njene pesni sem čital že v »Simplicissimu«. Bili sta lepi.

O Parizu Ti bodem pisal le malo. V »Wiener Rundschau« sem čital pod naslovom »Montmartre« o nekem modernem bohemieniu Jehan-u Rectus-u. Tako nekako: Čital je pesen človek s krasno Kristusovo brado — Jehan Rectus: »Onemogel, obupan tava bednik po ulicah, z izmučenim, bledim licem... A glej, pred njim stoji Kristus, poln usmiljenja, po obrazu razlito sočutje s siromakom... Ta pa se hipno zdrzne: v zrcalu je spoznal samega sebe...« Ne glej, prosim Te, na to, kako sem Ti jaz povedal to, ampak misli si, kako krasna pesen mora biti to. In to se je čitalo v nekem neznatnem lokalu na Montmartru, kjer se poraja, kot piše »Wiener Rundschau«, moderna francoska narodna pesen — bohemieni jih čitajo in drugi dan se pojo po pariških ulicah. Pa poskusi pri nas kaj takega!

Letos sem čital tudi prvič Zolo. Popolnoma me je pridobil za se. On pohujšljiv! Veselje do življenja, do dela, ta nauk sem čital jaz v njem in to naj bi bilo narodu škodljivo čtivo? Čital sem tudi nekoliko Maupassanta. Življenje, kakršno je, z vso nizkostjo in navadnostjo je vzvišeno, polno poezije — to je deviza Maupassantova in sploh vseh velikih umetnikov od prvega početka poezije pa do naj-novejših časov.

Pa naj bode dovolj. Vem da si se nasitil mojih čenč. S srčnim pozdravom ostajam

Tvoj Oton

PS. Odpiši mi kmalu! Vzlasti Tvoje mnenje o poslanih pesmih bi rad vedel.* Zdrav!

* Pismu je Zupančič dodal naslednje pesmi: Ob prenosu... (Kandelabri gore, ŽZD I, 289); Velikonočni soneti I—III (ŽZD I, 14); Vihar (Divje polje moja duša, ŽZD I, 14); Pepica (Tu, ŽZD I, 42).